

Sosyalizmin Temel Sorunları Gündeme Gelirken

Birikim 42-43-44/14

Avrupa Komünizmi ve son yıllarda belirgin bir olay olarak kendilerini duyuran Doğu Avrupa ülkelerindeki muhalefet hareketleri, 1960'lardan bu yana Uluslararası Sosyalist harekette süren tartışmalarda doğrudan gündeme getirilmemiş olan temel önemde iki sorunu —sosyalist toplumun siyasal düzeni ve enternasyonalizm— tartışma platformuna getirmiş oldular.

Uluslararası Sosyalist hareketin II. ve III. Enternasyonal çizgileri olarak ikiye ayrıldığı Ekim Devrimi esnasındaki tartışmalar da bu sorunlar etrafında dönmüştü. II. ve III. Enternasyonalin karşıt hareketler haline gelişleri sırasında proletarya diktatörlüğü tezinin ve enternasyonalist anlayışın temsilcisi olarak II. Enternasyonal'den kesin farklılığını koyan III. Enternasyonal çizgisi içinde o yıllardan beri meydana gelen tartışma ve ayrılıklarda ortaya çıkan eğilimlerden hiçbirisi, bu sorunları yeniden gündeme getirme gereğini duymamış; ayrılıklar, belirli tarihi dönemlerde hareketin takip etmesi gereken politikalara ilişkin ikincil tez ve teoriler üzerinde olmuştu. 1960 başlarında ÇKP-SBKP tartışması olarak başlayıp gelişen günümüzdeki bunalım sürecinde de bu durum değişmemişti. Her ne kadar örneğin ÇKP'nin SSCB'deki iktidarın sosyal faşist nitelikte olduğunu öne süren ağır suçlamaları ve SSCB'deki iktidarın sınıf niteliği üzerine ileri sürülen tezler bağlamında tartışmalar yıllar boyu devam etmişse de, bu tartışmalarda üzerinde durulan olgular, SBKP'nin görüş ve tezleri, uyguladığı politikalar ve ülkedeki ücret vb. şeylerdi. Oysa Avrupa Komünizmi ve Doğu Avrupa'daki muhalefet hareketlerinin gündeme getirdiği şey, doğrudan doğruya siyasal düzenin kurumsal-örgütsel yapısı, daha da ötesi tüm SSCB toplumunun örgütsel anatomisidir. Yukardaki olgular bu yapının sonuçları, ürünleri olarak kullanılabilir. Bu durumda.

Avrupa Komünizmi ve Doğu Avrupa'daki muhalefet hareketleri, yapı olarak yalnızca SSCB'de değil, tüm sosyalist ülkelerde ana hatlarıyla aynen geçerli olan ve bir parti-devlet kompleksinin tüm siyasal-toplumsal yapıyı ve dolayısıyla tüm toplumsal faaliyetleri denetim altında tutma tekeline sahip düzene, buna elveren örgütsel yapıya karşı çıkmakta, «anti-demokratik» olarak nitelemekte ve demokratik olmayan bir topluma sosyalist denilemeyeceği noktasından hareket ederek bu düzenin sosyalizm ile çeliştiği yargısına varmaktadırlar.

Sosyalist toplumun siyasal düzeninin kesinlikle demokratik olması gerektiğini vurgulayan, bu ilkeye merkezi önem vererek, sosyalist hareketin diğer sorunlarına ilişkin tezlerini buna göre yeniden düzenlemeye çalışan Avrupa Komünist partileri ve Doğu Avrupa'daki muhalefet hareketleri, vurgulamanın yapıldığı «demokrasi» kavramına verilen içerik ve kapsamı farklı düşünen başlıca iki eğilime ayrılıyor. Şu anda her iki harekete de egemen olan eğilim, genel hatlarıyla vaktiyle II. Enternasyonal tarafından temsil edilen «demokratik sosyalizm» anlayışını savunmaktadır. SSCB'de ve tüm diğer sosyalist ülkelerde varolan düzene karşı çıkışlarını bu platformda yapmakta ve bu «düzen»lere karşı II. Enternasyonal içinde pek çok varyasyonu geliştirmiş olan bir «demokratik sosyalist toplum» alternatifi getirmektedirler.

Genel bir formülasyon yapılacak olursa, Avrupa Komünist Partilerindeki egemen eğilimin, ülkelerinde varolan «demokratik» siyasal düzeni, tedricen özel mülkiyetten arındırılmış bir «ekonomik temel»e sahip kılmak istedikleri, Doğu Avrupa'daki muhalefet hareketlerinin büyük çoğunluğunun ise, ülkelerinde varolan —geniş ölçüde— özel mülkiyetten arındırılmış «ekonomik temel»i «de-

mokratik» bir siyasal düzenle taçlandırmak istedikleri söylenebilir.

Bu iki genel hareket içinde henüz zayıf ve tam biçimlenmemiş olarak kendisini gösteren diğer eğilim ise; gerek SBKP'nin öncülük ettiği «reel sosyalizm» teorisine ve bunun onayladığı SSCB'deki toplumsal-siyasal yapıya, ve gerekse bu yeni «demokratik sosyalist» anlayışa ve onun önerdiği toplum modeline karşı çıkmaktadırlar. Bunlar «demokratik sosyalistler» gibi «proletarya diktatörlüğü»nü SSCB'deki toplumsal-siyasal yapıyla özdeş saymıyorlar. Avrupa Komünist partileri içindeki «sol muhalefet»in ve Doğu Avrupa'da son zamanlarda ortaya çıkan Bahro gibi yazarların dile getirdiği görüşler, bu genel çizgileriyle SBKP anlayışına ne denli uzaksalar «Avrupa Komünizmi»nin yeni «demokratik sosyalist» anlayışına da aynı derece uzak bir platforma aittirler.

Proletarya diktatörlüğünün Marksizmin özü olduğunu öne süren III. Enternasyonal'in ihtilâlcî eğilimi, bu kavramı yadsıyan ve «demokratik sosyalizm»i savunan II. Enternasyonal eğilimini Marksizm düşmanı olarak nitelemiş, aralarında uzlaşmaz, derin bir karşıtlık olduğunu belirterek tüm ilişkilerini koparmıştı. Oysa şimdi, kendisine proletarya diktatörlüğü tezinin yadsıyan bir «demokratik sosyalist» konumdan eleştiriler yönelten Avrupa Komünist partilerine karşı, bu tezi savunan SBKP'nin tutumu hiç de böylesine «sert» değil. O, bu partileri «kardeş partiler» olarak nitelemekte, yıllardan beri süren partilerarası ilişkileri koparma girişimlerini önlemeye çalışmaktadır. Dolayısıyla Avrupa Komünist partilerinin Ekim Devrimi esnasındaki II. Enternasyonalin konumunda olduğu benzetmesinin gerçeğe uygunluğundan söz etmek mümkün ise de, SBKP'nin III. Enternasyonal çizgisini temsil ettiğini söylemenin imkânı yoktur. Şu ilgiye değer nokta özellikle hatırlanmalıdır: II. ve III. Enternasyonalin ayrıştığı tartışmalar esnasında suçlayıcı, saldıran durumunda olan taraf III. Enternasyonal'dir. Oysa şimdi durumlar tersinedir. «Proletarya Diktatörlüğü»nün savunucusu durumundaki SBKP, vaktiyle II. Enternasyonalin gösterebildiği savunma çabasını bile göstermemekte, gösterememektedir. Kendisine «demokratik sosyalizm» adına karşı çıkan Avrupa Komün-

nist partilerinden tek isteği, SSCB'deki kurulu düzene, —yıllardır «proletarya diktatörlüğü»nün somut biçimi olarak lanse edilen SSCB'deki siyasal-toplumsal yapıya—, yönelik eleştirilerini belli bir dozda yapmalarıdır. Fazlasıyla suçlayıcı eleştiriler yöneltmedikleri sürece, SBKP onları kardeş parti saymaya devam edecektir.

«Proletarya Diktatörlüğü»nün sosyalist toplumun siyasal düzenini karakterize edeceğini kabul eden birçok eğilim, SBKP'yi çeşitli noktalardan eleştirmekle birlikte, şu anda SSCB'de varolandan daha farklı bir yapı düşünmemektedir. Bunların Avrupa Komünizminin «demokratik sosyalist» çizgisi ve yaptığı teorik revizyonlar karşısındaki tutumu SBKP'den farklı değildir. Revizyonizm üzerine alışlagelen eleştiri cümleleri söylendikten, bu resmi tören ifa edildikten sonra olay üzerinde artık söz edilmez oldu.

III. Enternasyonal geleneği içinde ortaya çıkan çeşitli eğilimlerin oluşturduğu günümüzdeki «Uluslararası Sosyalist hareket», bu gelenek içinde ilk kez bu denli köklü ve açık biçimde ortaya çıkan revizyonizm olayı karşısında, sessiz ve umursamaz diyebileceğimiz bir tutumu benimsemektedir. Bunun nedeni, örneğin SBKP ve takipçilerinin öne sürdüğü gibi «koşulların değişmiş» olması ve «çağdaş koşullar»ın altmış yıl önce doğan keskin ayrılığı hükümsüz hale getirmiş olması değildir. Şüphesiz böyle bir «hükümün» yitirme» durumu vardır. Ama bu Avrupa Komünizmindeki egemen eğilimin «demokratik sosyalist» anlayışı ile SBKP'nin temsil ettiği reel sosyalist anlayış arasındadır. Bu iki anlayış, aralarındaki bazı pürüzlere karşın, pekâlâ anlaşabilecek durumdadırlar. Ama ilk kez sistemli biçimde Lenin ve Kautsky arasında «Proletarya diktatörlüğü» üzerine yapılan ünlü polemikte karşı karşıya gelen «demokratik sosyalist» ve «ihtilâlcî sosyalist» anlayışlar arasındaki niteliksel farklılık için aynı şey, kesinlikle sözkonusu değildir.

Ancak şu var ki Uluslararası Sosyalist Hareketin bugünkü durumu karşısında, bu polemikte «ihtilâlcî sosyalizm» adına öne sürülen görüşleri yineleyerek, Avrupa Komünizminin «yeni» demokratik sosyalist anlayışını eleştirmekle yetinmeyiz. Çünkü sorun, bizzat bu «ihtilâlcî sosyalizm»i kabulden yola

Birikim 42-43-44/15

çıkış bir hareketin içinde yeniden bir güçlü «demokratik sosyalist» eğilimin ortaya çıkışıdır. En az bunun kadar ilgiye değer bir olgu da bu «demokratik sosyalist» eğilime karşı eskisi kadar güvenli bir ihtilâlcî tutumun görülemeyişi, bu zaafın umursamazlık biçiminde kendini gösterişidir. Ayrıca belirtmek gerekir ki Lenin-Kautsky polemğinde Lenin, proletarya diktatörlüğünü savunurken işçi ve asker Sovyetlerinin etkin varlığı temelinde kurulu 1918 Rusya'sının siyasal düzeni üzerinde konuşmakta, bu örgütsel temelin Paris Komünü ile ve dolayısıyla Marksizmin «devlet olmayan devlet» olarak tanımlanan —sosyalist toplumun siyasal kurumlarına ilişkin— tezi ile bağlantısını vurgulamakta; kanıtlamaya çalışmaktadır. Lenin, Kautsky'nin «demokratik sosyalizm»ine bu zeminde karşı çıktığı için, onun (Kautsky'nin) demokrasi ile proletarya diktatörlüğünü birbirine karşıt şeyler olarak sunan mantığının kesinlikle yanlış ve saptırıcı olduğunu ileri sürebilmektedir. Oysa bugün Avrupa Komünizmi ve diğer demokratik sosyalistlerin, «proletarya diktatörlüğü» kavramına karşı çıkarılarken temel bir avantajları vardır. Bu da kendisini «proletarya diktatörlüğü» olarak sunan SSCB siyasal düzeninin, vaktiyle Lenin'in savunduğu 1918 Rusya'sının siyasal düzeni ile hiçbir ilgisinin kalmamış oluşudur. SSCB ve diğer sosyalist ülkelerde devlet yapısı bilinen devlet yapısıdır. Proletarya diktatörlüğünü karakterize etmesi gereken «devlet olmayan devlet» ile bağlantısı en az kurulacak bir kurumsal yapıdır karşımızdaki. 1918 Rusya'sının «devlet olmayan devlet» nitelemesinin yapılmasına elveren siyasal düzeni o nitelemeden tamamen uzak bir devlet düzeni haline gelebilmiştir. Benzer bir «dönüşüm»ün diğer sosyalist devrimler için de sözkonusu olduğunu ve iktidarın ele geçirilişinin öncesinde çeşitli biçimlerde varolan özgün siyasal kurumların, iktidar ertesinde işlevlerini yitirerek, yerlerine bilinen devlet mekanizmalarının geçtiğini ve bugüne değin, bu devrimci —yeni— siyasal kurumların sosyalist toplumun siyasal örgütlenişini karakterize edeceğini varsayan Marx ve Lenin'in görüşlerinin gerçekleştirilemediğini de dikkate almak gerekmektedir.

O halde bugün Marksist siyasal anlayış

şın «proletarya diktatörlüğü» kavramına verdiği aslı içeriği vurgulayarak; gerek «demokratik sosyalist»lerin burjuva demokrasisini veri alan ve onun geniş kitleleri gerçek bir siyasal etkinlikte bulunma imkânından yoksun kılan yapısını gözardı eden anlayışlarına, ve gerekse reel sosyalizmin otokratik devlet anlayışına karşı çıkan sosyalistler; bütün bu olguları dikkate alarak cevap getirmelidirler sosyalist toplumun siyasal düzeni sorununa.

Avrupa Komünizminin ve Doğu Avrupa'daki muhalefet hareketlerinin gündeme getirdiği ikinci sorun enternasyonalizmdir.

Bugüne değin enternasyonalizm konusu, çeşitli ülkelerdeki sosyalist hareketlerin örgütsel ilişkisi ve birbirleri ile dayanışması, ortak hareketi konularını içerecek biçimde konuldu. Şüphesiz bunlar enternasyonalizmin somut ifade biçimleridir, ve belirli bir durumda enternasyonalizmden sözdebilmek için bu «maddî temel» kesinlikle gereklidir.

Fakat enternasyonalizm, yalnızca örgütsel ve eylemsel plânda değil, örneğin teorik düzeyde de «yansıması» olan bir «öge»dir. Marksist yaklaşım, enternasyonalist bir yaklaşımdır. Bu noktadan neden dolayı sözettiğimizi daha sonra açıklamaya çalışacağız.

Avrupa Komünist partiler, SBKP ile enternasyonalizm adına yıllardır Komintern ve bir ölçüde Kominformun örgütsel yapısı içinde ve daha sonra da Dünya Komünist Partileri Konferansları ile sürdürdükleri ilişkiye artık gerek duymadıklarını ilân ederek her komünist partinin kendi eylemine kendisinin karar vermesi, kendi ulusal gerçekliklerini dikkate alarak eylemini düzenlemesi gerektiği görüşünü getirdiler. Avrupa Komünist partilerin teorik revizyonları ve «demokratik sosyalizm»e resmen geçişlerine ancak şekilsel bir itirazda bulunan SBKP, bu girişimi önlemek için hayli gayret gösterdiyse de başarılı olmadı. Bu partilerin «enternasyonal ilişkiler»i neden yadsıdıklarını sınırlı da olsa açıklayan metinlerde anlatılan olaylar hiç şüphesiz onların bu ilişki biçimini terketmelerine hak verir niteliktedir. Komintern'in 1930'ların hemen öncesinden başlayarak, 1943'de resmen kapatılmasına —ki bu kararı da SBKP kendisi vermiştir— kadarki tarihindeki pek çok olay açıkça göstermektedir ki, Komintern, ku-

Birikim 42-43-44/16

ruluş döneminde sahip olduğu özellikleri tümüyle yitirerek, SBKP'nin kesin yöneticiliğinin damgasını vurduğu otokratik bir örgüt haline gelmiş ve sosyalist hareketin tüm sorunlarının SSCB devletinin çıkarları ekseninde karara bağlandığı bir anlayış giderek egemen kılınmıştır. Bu anlayış daha sonraki Kominform'da da aynen geçerli olmuştur.

İlk kuruluş yıllarında Komintern, Uluslararası Sosyalist hareketin ortak ve bölgesel sorunlarının canlı tartışmalar içinde analiz edilip karara bağlandığı bir forum görünümündeydi. SSCB'deki ilk ve o andaki tek sosyalist devrimi savunmanın, başlıca görevlerden biri, belirleyici önemde bir görev olduğu ortakça kabul edilmesine karşın, bu o zamanlar «SSCB'nin çıkarı» belirleyicidir biçiminde yorumlanmamaktadır. Ancak daha sonraları SBKP'nin Komintern'e egemen kılabilirdiği —buna imkân veren tarihi koşullar burada konumuz değil— anlayış sonucunda öyle bir noktaya varıldı ki artık SBKP Uluslararası Sosyalist Hareketi ilgilendiren tüm sorunlarda kararın doğrudan kendisini ilgilendirdiği ülke sosyalistlerine bile haber verme gereğini bile duymadan kararlar alabildi. Komintern'in tek ve tartışılmaz yöneticisi olma konumunun kendine verdiği yetkiye dayanarak SBKP, yalnızca ana kararları almak, genel stratejiyi tesbit etmek tekelini elinde tutmakla kalmıyor, aynı zamanda bağlı partilerin taktik düzeydeki politikalarına kadar müdahale ediyor, seçimle gelmiş yöneticileri azledebiliyordu. 1939'daki ünlü Nazi-Sovyet paktının Uluslararası Sosyalist harekette yarattığı şok dalgaları, böyle bir andlaşmanın mümkün olabileceğini o zamana kadar akıllarına bile getirmemiş olan sosyalistlerin çoğunluğu tarafından, dönemin son derece zor ve çarpışık koşulları nedeniyle sindirilmeye çalışıldıysa da; içerikleri çok sonraları açıklanan Tahran, Yalta ve Potsdam andlaşmalarında SSCB devletinin, pek çok ülke sosyalist hareketlerini doğrudan ilgilendiren hayatî önemde konularda kimseye danışmadan aldığı kararlar, o ülkenin kaderi üzerinde ABD ve İngiltere ile yaptığı pazarlıklar, andlaşmalar hiç şüphesiz «dönemin zor koşulları» gerekçesiyle örtülemeyecek şeylerdi. Örneğin Tahran ve Yalta'da ABD ve İngiltere ile yapılan andlaşma uyarınca, Yugoslavya'nın, sa-

vaş ertesinde %50 SSCB, %50 ABD-İngiltere nüfuzunda bir bölge olacağı hükme bağlanmıştı. Yugoslavya'da Nazi işgaline karşı direnişi örgütleyen ve uzun yıllar Nazi işgalcilerine ve onların yerli destekçilerine karşı tek siyasal-askerî güç olarak savaşmış ülkelerinin, Nazi işgalinden kendi gücüyle kurtulan tek ülke olmasını sağlayan Yugoslav Komünistleri, savaş ertesinde SSCB tarafından bu andlaşmaya uymaya zorlandılar. Nazi işgaline karşı verdiği mücadele içinde Yugoslavya'nın çeşitli etnik toplulukları içeren halkının büyük çoğunluğunun desteğini elde etmiş olan Yugoslav Komünistler Birliği buna karşı çıkınca SBKP tarafından tam anlamıyla afaroz edildi ve 1948'de Kominform'dan atıldılar.

Burada vurgulamak istediğimiz şey, SSCB'nin ABD ve İngiltere ile birlikte savaş ertesindeki «dünya düzeni»ni tesbit etmek amacıyla bir andlaşma yapması olgusudur. Dünyanın belirli nüfuz bölgelerine ayrılması ve böylece bir güç dengesinin oluşmasını öngören bir andlaşmadır bu. Taraflar bu andlaşmaya uyulmasını karşılıklı taahhüt etmektedirler. Tüm **halkların savaş ertesindeki gelecekleri** SSCB, ABD ve İngiltere tarafından önceden tesbit edilmek istenmiştir. Sözkonusu devletler bu «hak»kı bu yetkiyi kendilerinde görmüşlerdir. ABD ve İngiltere devletleri için bu anlaşılır bir şeydir. Emperyalist devletler kendilerinde böyle bir yetkiyi görebilir ve zaman zaman aralarındaki andlaşmalar ile dünyayı güç oranlarına göre nüfuz bölgelerine ayırır, böylece bir güç dengesi kurarlar.

Ama SBKP, halkların geleceklerini tayin etme hakkını kendilerinde görenlerle aynı hakka sahip bir «taraf» olarak nasıl biraraya gelmiştir? İki emperyalist devletin temsilcileri ile sosyalist anlayışın temsilcileri arasında bir andlaşma zemini nasıl kurulabilmiştir? Bir andlaşma zemininin her iki tarafa da kabul edilebilir ölçütleri, kuralları olması gerektiğine göre SSCB, ABD ve İngiltere arasındaki andlaşma zemininin ölçütleri, kuralları neydi? Hangi ortak dili kullanıyorlardı?

Bunların cevapları Tahran, Yalta ve Potsdam andlaşmalarının metinlerinde, tutanaklarında bulunmaktadır. Başta Stalin olmak üzere SSCB devleti sözcüleri burada sosya-

Birikim 42-43-44/17

lizmin, Marksizmin dilini değil, «devlet»lerin dilini kullanmakta, pazarlıkları ancak bunlara vergi kanıt sistemleri ile yapmakta, hangi ülkenin nasıl bir statüye sahip olacağını, kimin «nüfuz alanı»nda kalacağını tesbit ederken o ülke halkının tarihini, sosyo-politik olgunluk düzeyini vb. verileri değil, —ki böyle veriler dikkate alınmış olsa bile, o halkın kaderinin tayin edileceği yer Yalta ve Potsdam toplantı salonları olmamak gerekir— ABD, İngiltere ve SSCB'nin askeri-ekonomik çıkarları, jeopolitik konumu vb. veriler dikkate alınmakta, diyelim Polonya'da SSCB'nin nüfuzunu pekiştirecek bir ödün sunulurken, SSCB'nin de falanca ülkede ona denk sayılabilecek bir ödün vermesi istenmektedir. Başkanlar düzeyindeki toplantılarda alınan «prensip kararları»nda örneğin Yunanistan %100 İngiliz nüfuzunda, Yugoslavya, %50 şer, Bulgaristan %75,%25 vb. ifadeler kullanılmaktadır.

Söz konusu andlaşmalarla Polonya, Estonya, Letonya, Litvanya, Romanya, Çekoslovakya, Macaristan, Bulgaristan ve daha sonra D.Almanya gibi ülkelerin «emperyalist sistem» dışına çıkmaları mümkün oldu denilebilir. Bunların çok önemli «kazanç»lar olduğu öne sürülebilir ama yukarıda vurgulamaya çalıştığımız nokta, bu «kazanç»ların son derece önemli birşeylerin yitirilmesi pahasına sağlandığıdır. Daha doğrusu böylesi kazançların ancak bu yitirme sayesinde elde edildiğidir.

«Sosyalist sistem»e dahil edilen bu ülkelerin «kendi Ekim Devrim»leri yoktur, olmadı. Bu ülkelerdeki Komünist partileri, ülke içi sınıf mücadelesi içinde zafere erişerek değil, sınırlı güçlerinin ardındaki SSCB askeri-politik gücü sayesinde, savaş sonu andlaşmalarınca tayin edilen güç dengesinin bir gereği olarak iktidara geldiler. Bu ülkelerdeki komünist parti iktidarlarının dayanakları o günden bu yana fazlasıyla değişmedi. Organik bir devrimin sonucu olmamalarından doğan boşluk kapatılamadığı, tersine daha da büyüdüğü için, bu ülkelerde bazı gerici eğilimlerin de içinde kendini gösterebildiği 1953 Berlin, 1956 Macaristan, Polonya, 1965 ve 1970 Polonya, 1968 Çekoslovakya olayları kitlesel hareketler boyutunda ortaya çıkabildi. Geçerli belirtelim ki reel sosyalist propaganda bu.

tün bu olayları «gerici», «karşı-devrimci» olarak nitelemektedir. Yukarıda da belirtildiği üzere bu hareketler içinde bazı gerici öğeler de yer almış, ve emperyalist mihraklar, hareketleri bu yöne itmek için hayli gayret göstermişlerdir. Ama harekete katılanların çoğunluğu —ki içlerinde azımsanmayacak oranda komünist vardır ve hatta bunlar hareketin önderi durumundadırlar— için amaç, sosyalizmin toplum tarafından gerçek temellükünü sağlamaktır.

Devlet gücüne dayanılarak kurulmak istenen bir «sosyalizm» ile sosyalizmin siyasal-toplumsal içeriği arasındaki açık çelişkiyi gidermek ve bu çelişkinin bir ürünü olarak geniş işçi ve emekçi yığınlarında bile oluşan tepkilere olumlu bir dönüşüm imkânı sağlamak için bu komünist unsurlar, ülkelerindeki halk hareketine bizzat örgütleyici olarak katıldılar. 1956 Macaristan'ında ve 1968 Çekoslovakya'sında SSCB askeri gücüyle, 1957 ve 1970 Polonya'sında ise Polonya devletinin baskı ve taviz politikasıyla bastırıldı bu girişimler. Ancak SSCB'nin bu ülkeler üzerindeki yönetici konumunun önemli bir etken olduğu toplumsal rahatsızlıklar giderilmiş olmamaktadır ve nitekim 1970 sonrasında görülen ödur ki bazı Doğu Avrupa ülkelerinde —örneğin Romanya ve kısmen Macaristan'da— bizzat parti-devlet yöneticileri ülkelerinin SSCB'den «bağımsız»laşması yolunda adımlar atmaya başlamışlardır.

Tahran, Yalta ve Potsdam andlaşmalarının mantığı sözü edilen «kazanç»ların gölgesinde kalabildi ve örneğin, Yugoslavya olayları üzerinde fazlasıyla durulmadı. Sosyalizmin artık bir «sistem» haline gelişinden duyulan ferahlık, az önce sözü edilen sorunların görülmesini önleyen bir perde oldu.

«Sosyalist sistem»i, emperyalist sistem ile bir harbin eşiğine getiren «Küba krizi», XX. Kongre'den bu yana başlayan ÇKP-SBKP ayrılığının patlak vermesine yol açtı. Bunun önemli bir nedeninin de, söz konusu krizin, SBKP'nin tek ve tartışılmaz yönetici konumuna dayanarak aldığı kararlarla «sistem»in diğer ülkelerini beklenmedik durumlarla karşı karşıya bırakabileceğinin ilk kez bu denli açık ve kritik boyutta görülmüş olmasıdır. Ayrıca SSCB, ABD ile krizi sona erdiren and-

laşmaya varırken diğer sosyalist ülkelere danışma gereğini duymamıştı.*

Elle tutulur «kazançlar» sağladığı sürece SBKP'nin dünya sosyalist hareketini ilgilendiren temel kararları ve politikaları tek başına saptamasına ses çıkarmamış olan: SSCB'nin emperyalist devletlerle vantiği andlaşmaların acriinde vatan mantığa dikkat etmek gereğini duymamış olan komünist partiler, ilk kez bu kriz ve andlaşma olayı nedeniyle SBKP'nin yönetici konumuna karşı kuskulu duvar hale geldiler. XX.Kongre'deki Stalin dönemine ilişkin açıklamalar, özellikle aene komünist kusakları derinden etkilemişti. SSCB'de simaetlenen devrim ve sosyalist toplumun idealle edilmiş aöörüntüsü altında yapılabilmis olanları aöörenmek, sok etkisi vantiydi. Bu ve II Dünya savaşı ertesinde metropol toplumların hızla toparlanarak, beklenen ekonomik-siyasal krizlerin aöörölmediği bir gelişim çizirisi aööstermeleri vb. olguların da etkisi, özellikle Avrupa Komünist partilerinde, o tarihlere kadar korunmuş olan kendi «Sovvet modeli» devrimlerini bir aün vanaacakları inancını sarsmaya yetti. Avrupa Komünist partilerin sosyalist ve sosyal demokrat partilerle, «İlerici» parti ve hizirlerle ittifak politikalarına aecmeleri bu 1961 krizi ertesinden itibaren dir.

Acıkca ilân edilmemekle birlikte, «demokratik sosyalizm» anlaşışına fiilen aecen Avrupa Komünist partileri, «SBKP hegemonvası»na karşı havrak açan ÇKP'nin safına aecmezlerdi. SBKP'nin tek yönetici olduğı bir iliskiler sisteminin doğruluğundan kuskulu duyulmaya başlandığı ve Avrupa ülkelerinde silahlı bir işçi ayaklanması ile oluşacak bir «sovvet modeli» devrimin imkânsızlığını düşündürten olguların varlığında Avrupa Komünist partileri, kendisini yeni mihrak olarak ortaya atan ve silahlı devrim tezlerini yeniden yükselten ÇKP'de «yaşanmış bir hikâye»nin bir kez daha yaşanması çağırısını buluyor.

* Küba krizi ertesinde benzer bir gelişme emperyalist sistem içinde de başladı. O tarihe kadar Avrupa metropol kapitalist devletlerce ses çıkarmadan kabullenilen ABD hegemonyasına karşı çıkışlar görüldü. Fransa NATO'nun askeri örgütünden ayrıldı. Avrupa'nın ABD'den daha bağımsız özerk bir ekonomik-siyasi güç haline gelmesi yolundaki çabaları hızlandı.

lardı denilebilir. G. Amerika'da gerilla hareketlerinin yükseldiğı, Vietnam savaşının tüm dünyanın ilgisini topladığı o dönemde, bütün bu ihtilâlcı duygulara seslenen olayların, Avrupa Komünist partilerinde benzer eğilimlerin güçlenmesi gibi bir gelişme varatamamış olması, asıl olarak yukarıda belirtilen ikinci noktayla, yani bu partilerin özellikle Avrupa işçi sınıfının durumuna ilişkin gözlemlerinden çıkardıkları varıyla ilaillidir.

SBKP'nin de onayıyla sosyalist partilerle «ortak hükümet» amacına yönelik ittifak, cephe ve «tarihsel uzlaşma» politikalarına aecen Avrupa Komünist partileri, bu politikalarla iktidara aecmeseler bile, ülke siyasal düzeninde kalıcı bir ver edinme imkânını bulacaklardı. İhtilâl amacının araçları olarak kurulmuş partiler bu amaç terkedildiğinde kendileri bizzat amaç haline aeldiler. Sorun artık «partinin» varlığını sürdürmesidir. Amac budur.

SSCB'nin «sosyalist sistemin hütünlüğü»nü korumak amacıyla vantiği Çekoslovakya müdahalesi, hütün bu savılanlardan ötürü Avrupa Komünist partileri için aerecek bir şok oldu. «Demokratik düzen»in demokratik bir aöesi olacaklarına herkesi inandırmaya çalışsan, amaçları ülkenin «demokratik» siyasal düzeninin bir parçası haline aelmek olan Avrupa Komünist partileri, ilk kez, kendi amaçları ile SBKP'nin «Uluslararası sosyalist hareket» adına, o güne kadar hep tek başına tesbit ettiğı politik amacın karşı karşıya geldiğini gördüler.

İşte ancak bu olaydan sonradır ki o tarihe kadar birbirine özdeş sayılmış olan iki şeyin gerçekten birbirine özdeş olup olmadığı sorusu gündeme gelmeye başladı. Yıllardır Enternasyonalizm adına uygulanan politikaların temelinde olan bu özdeşleştirmenin —dünya sosyalist hareketinin zaferi ile SSCB'nin başarı diye nitelediğı herhangi bir hedefe varılması arasında tam bir paralellüğün olduğu önkabulünün— ve bu temel üzerine kurulu tüm kabuller sisteminin sarsılması, çok geçmeden sonuçlarını vermeye başladı. O tarihe kadar SBKP'nin tesbit ettiğı politikaların doğru olup olmadığı üzerine tartışmalar yapılmamış değildi ama bütün bu tartışmalarda SBKP'nin bu politikaları tesbit ederken önündeki sorunları dünya sosyalist

hareketinin çıkarları, zaferi amacından yola çıkarak, bu yaklaşımın ölçütleri içinde ele aldığı, mevcut verileri bu açıdan değerlendirdiği kabul edilmekteydi. Ama Çekoslovakya olayları karşısında SSCB'nin izlediği politika bu varsayımın açık bir yadsınmasıydı. Özellikle Avrupa Komünist partileri, SBKP'nin de onayıyla birkaç yıldan beri yürütmeye çalıştıkları politikaların bu Çekoslovakya olayıyla inandırıcılığından çok şey yitirdiğini, kendilerini çok zor durumda bıraktığını, bunun SBKP tarafından da pekâlâ bilindiğini ve SBKP'nin bu müdahalesini «uluslararası sosyalist hareketin çıkarı»na bir girişim olarak açıklayamayacağını yadsınmaz biçimde görüşmüştü. Ve zaten SBKP, müdahale gerekçesini açıklarken, hangi ölçütlere göre dayandığını da belirtmişti. SBKP-MK üyesi ve baş ideoloğu M.Suslov, İspanya'da uygulamakta oldukları politikaların Çekoslovakya'ya müdahale olursa sekteye uğrayacağını öne sürerek, bu girişimi önlemeye çalışan İ.K.P. yöneticilerine «SSCB devletinin yüksek çıkarlarının bir küçük partinin onayından daha önemli» olduğunu söylüyordu.

Ama M.Suslov da pekâlâ bilmekteydi ki Çekoslovakya müdahalesi, yalnızca «küçük parti» İ.K.P'nin değil, Avrupa'nın tüm diğer ülkelerindeki «küçük parti»lerin ittifak politikalarına darbe indirmişti. Aynı şey, dünyanın geri kalan ülkelerinde, Avrupa Komünist partilerinin «demokratik ittifak» politikalarının bir adaptasyonunu «kapitalist olmayan yol» tezleri bağlamında uygulamaya çalışıp Sudan'ın, Mısır'ın, Cezayir'in... «Anti-empyralist», «ilerici-milliyetçi» yönetimleri ile işbirliğine giren, girmeye çalışan SBKP yanlısı Komünist Partileri için de söz konusu idi. Yani özetle, dünyanın tüm SBKP yanlısı partilerinin «demokrat» ve «anti-empyralist» güçleri kazanmak, onlarla ittifaklar kurmak politikaları ile, SBKP'nin 1960 ortalarında tüm dünya sosyalist hareketleri için önerdiği bu yaklaşımın gerekleri ile Çekoslovakya olayı tamamen çelişmişti. Bütün bu partilerin Uluslararası Sosyalist hareketi oluşturduğu, uyguladıkları politikaların bu hareketin zaferi amacına yöneldiği bizzat SBKP'nin teziydi. Ve SBKP bu tez ile çelişmek, kendi tesbit ettiği amaca aykırı düşmek pahasına, «SSCB devletinin yüksek çıkarları»nın ge-

rektirdiği bir hareketi yapmakta tereddüt etmemişti.

O halde yadsınmaz bir gerçek ortaya çıkmaktadır. Ortada birbirinden ayrı iki amaç vardır. Ortada **gerekleri** birbirinden farklı iki yaklaşım vardır. Biri Uluslararası Sosyalist hareketin amacı, öteki SSCB devletinin amacıdır. Biri «SSCB devletinin yüksek çıkarları»nın gerekleri, öteki ise Uluslararası Sosyalist hareketin **gerekleridir**.

Ve SBKP, «Uluslararası Sosyalist hareket»in **gereklerinden** yola çıkan yaklaşım ile **kendi devletinin** çıkarlarından yola çıkan yaklaşımın iki ayrı davranışı gerektirdiği ortaya çıkınca, herkese ilân etmiştir ki «SSCB devletinin çıkarları» herşeyin üzerindedir. Belirleyici olan odur.

Bütün tarihleri boyunca enternasyonalizmin doğal gereği sayarak, SBKP tarafından yönlendirilen, onun gösterdiği teorik-politik pozisyonlara itirazsız geçen Avrupa Komünist partileri, elbette bu tarih üzerinde düşünceklerdir artık. O tarihe kadar SBKP'ce tesbit edilip tüm dünya komünist partileri tarafından uygulanan politikaları belirleyen şeyin, Uluslararası Sosyalist hareketin zaferinin gerekleri mi, yoksa «SSCB devletinin yüksek çıkarları»nın gerekleri mi olduğu sorusunu soracaklardır. Ve bu soruya ÇKP'nin 1960 ortalarından beri verdiği cevabın bir benzeri verilmemekle birlikte; şu kanı kaçınılmaz biçimde doğmuştur ki, Uluslararası Sosyalist hareketin zaferi gerekçesi, pekâlâ belli bir hareketin, bir devletin çıkarlarına hizmet eden bir politikanın örtüsü olabilmektedir.

Avrupa Komünist partilerin, yaklaşık 1970 ortalarına kadar Komintern, Kominform ve dünya Komünist partileri konferansları gibi çeşitli biçimler altında SBKP ile ve «enternasyonalizm»in bir gereği olarak sürdürdükleri örgütsel-politik ilişkileri terk edip, benzer bir ilişki sisteminin yeniden kurulmasına kesinlikle karşı bir tavır benimsemelerinin gerekçelerini açıklamaya çalıştık.

Ancak hatırlanmalıdır ki bu terketme olayı yalnızca Avrupa Komünist partilere özgü değil. «Bağımsızlık» eğilimi «sosyalist blok»un bazı devletlerinde de görülmektedir. Örneğin SSCB ile arasına belli bir mesafe koyan Romanya Komünist partisi ulusal ve uluslararası konularda SSCB'den ayrı, «bağımsız» bir

tavır alabileceğini ilân etti ve bilindiği üzere en son ÇHC başkanını ülkesine davet ederek SSCB'nin ÇHC'ne karşı politikasını da kabul etmediğini gösterdi.

Siyasal-toplumsal düzeni ile sosyalist blokun diğer ülkelerinden herhangi bir farkı olmayan Romanya, bu bağımsızlaşma nedeniyle bu yapıda değişiklik yapmamıştır ve yapılacağına ilişkin bir belirti de görülmemektedir.

Bu bakımdan Avrupa Komünist partileri, Doğu Avrupa'daki muhalefet hareketler, ve Romanya türü girişimler, SSCB'nin Uluslararası Sosyalist hareketteki yönetici konumuna karşı çıkıp «enternasyonalizm» adına süregelen ilişki sistemini terketmek noktasında birleşmekle birlikte, ilk iki akım ayrıca SSCB'nin sunduğu sosyalist toplum modelini de yadsımakta, Romanya Komünist Partisi ise tersine, ülkesinde de geçerli olan bu modelin değişmesine gerek görmemektedir.

Buraya kadar sözünü ettiğimiz üç hareketin —ve bir ölçüde ÇKP'nin de— 1960'ların ortalarına kadar işlerliğini sürdürmüş bir «enternasyonalizm» anlayışından, onun örgütsel uygulamasından uzaklaşış nedenlerini anlatmaya çalıştık. Söz konusu «enternasyonalizm» anlayışı ve ona uyarlı uygulamanın, kavramın içeriği ile uyumadığını, hatta bu içeriğe aykırı olduğunu ve bu bakımdan üzerinde durduğumuz bu terketme olaylarının doğal sayılması gerektiğini de belirttik.

Fakat, bu hareketler, yalnızca bu yanlış enternasyonalizm anlayışını ve uygulamasını terketmekle kalmıyorlar. Tezleri ve sistemleştirmeye başladıkları tavırlarıyla açıkça gösteriyorlar ki onlar için artık enternasyonalizm kavramının herhangi bir anlamı, bağlayıcılığı da kalmamıştır. Enternasyonalizmin tüm anlamı sıradan bir «dayanışma»ya, «ortak çıkarlar» söz konusu olduğunda kurulacak bir dayanışma ilişkisine indirgenmiştir. Hiçbiri «kendi hareketi», «kendi ülkesi» ve bunun gibi **kendi'nin** olan birşeyin çıkarına olmadıkça, «öteki»lerle —ki burada kastedilen bir Komünist hareket veya toplumdur— ortak hareketi düşünmemektedir. Kalıcı bir ilişkiler sistemini ilke olarak yadsır durumundadırlar.

SBKP'nin savunduğu «enternasyonalizm»e ilk büyük karşı çıkışı yapan ÇKP, bir süre enternasyonalist ilişkilerin savunuculuğunu

yaptıysa da daha sonra o da, kalıcı bir örgütlenmeyi öngörmeyen, dahası ulusal devletleri veri alan ve bunlar arasında tıpkı yukarıda sözedilen anlamda bir dayanışma ilişkisine indirgenmiş bir «enternasyonalizm»den ara sıra söz eden bir anlayışın savunucusu haline geldi.

Uluslararası sosyalist hareketin 1970'lere kadarki tarihinde şu veya bu biçimde ama her zaman enternasyonal boyutta bir ilişkiler sistemi varolagelmisti. Bu ilişkiler sistemini kendinde somutlaştıran örgütlenme, herhangi bir nedenle işlemez hale gelince bir yenisinin kurulması temel bir görev, bir zorunluluk sayılmıştı. Ama III. Enternasyonalin her biri enternasyonalizm kavramının biraz daha zedelenmesine tekabül edecek biçimde safha safha çöküşü sonunda öyle bir noktaya varılmıştır ki; şu anda çok sayıda eğilimlere bölünmüş Uluslararası Sosyalist hareket içinde, yeniden enternasyonalist bir ilişkiler sistemi oluşturma düşüncesi bile neredeyse «hayal», belki de ardnıyetli bir hayal sayılır olmuştur.

Ama Marksist, sosyalist bir hareket için enternasyonalist bir ilişki sistemi içinde olmak, eylemini bu çerçeve içinde yürütmek kesin, vazgeçilmez bir zorunluluktur. Uluslararası Sosyalist hareketin bugüne kadar ki enternasyonal ilişkiler deneyinin başarısızlıkla sonuçlanması gerekçe olamaz. Şüphesiz özellikle III. Enternasyonalin, enternasyonalizmin anlamını adım adım katlederek geldiği bugünkü durumda, bu sözün hayata geçirilmesi son derece güç çözümlenebilir sorunlarla uğraşmayı gerektiriyor.

Yazımızın son bölümünde bu sorunlar üzerinde duracağız.

SOSYALİST TOPLUMUN SİYASAL DÜZENİ

a) Teorik geri plan

Ekim Devrimi esnasında kesinleşen Uluslararası Sosyalist hareketteki II. ve III. Enternasyonal ayrılığı, sosyalist toplumun siyasal düzeni sorununa getirilen farklı yaklaşımlarda ifadesini bulmuştu. II. Enternasyonalin «demokratik sosyalist» yaklaşımı, kurumsal yapısı parlamenter demokrasiden farklı olmayan bir siyasal düzeni hedeflemekte ve

aynı zamanda bu hedefe varolan parlamenter demokrasinin kurumları ve kuralları içinde verilecek bir mücadele ile varılacağını savunmaktaydı.

Buna karşı çıkan III. Enternasyonalin içinde, —kuruluş çevresinin koşulları içinde fazlasıyla açık biçimde görülmemekle birlikte— sonraki gelişmelerin ışığında anlaşılmaktadır ki daha başlangıçta birkaç eğilim vardır. Bu eğilimler, II. Enternasyonalin kapitalizmden sosyalizme geçişin, şiddeti gerektirmeyen bir evrim süreci içinde gerçekleşeceğini öne süren anlayışına karşı çıkmaktadırlar. Buna bağlı olarak II. Enternasyonalin şiddete, zora dayalı bir girişim olarak niteleyip, suçladığı Ekim Devrimini savunmakta birleşmektedirler.

Bu eğilimlerden ilkinin R. Luxemburg temsil eder. R. Luxemburg ekonomik toplumsal ve siyasal bir krizin ortaya çıkmasıyla içine girecek devrim aşamasına kadar sosyalist hareketin parlamenter demokrasinin kural ve kurumları içinde her imkânı kullanan bir eylem sürdürmesini savunur. Ona göre kapitalizmin kaçınılmaz krizi esnasında egemen sınıf iktidarı kendiliğinden terketmeyip, elindeki devlet gücünü sonuna kadar kullanarak egemenliğini korumaya çalışacaktır. Bunun için işçi sınıfının şiddete dayalı eylemi kaçınılmazdır, zorunludur. Bu yüzden devrim aşamasında artık parlamenter mücadele yöntemleri bırakılıp silahlı mücadeleyle iktidarın zorla ele geçirilmesine yönelik taktiklere geçilir. İktidar ele geçirildikten sonra ise «halk yığınlarının artan siyasal görgü ve yaşantısından» doğan bir «sosyalist demokrasi»nin kurulması dönemi başlar. Bu «proleter sınıf diktatörlüğü» biçimi altında yaşanacak bir dönemdir. Çünkü burjuva sınıf egemenliğini yıkmaya ve sosyalizmi yerleştirme çabalarının gerekleri, bazı diktatörce yöntemlerin kullanılmasını zorunlu kılacaktır.

Az sonra göreceğimiz gibi Lenin'de de diktatörlük konusu böyle konulmaktadır. Fakat bilinir ki Ekim Devrimi sırasında Luxemburg, bu devrimin en ateşli savunucularından biri olmakla birlikte Bolşeviklerin bazı uygulamalarını eleştirir. Örneğin Menşevik ve Sosyalist Devrimci partilerin kapatılması gibi Bolşevik partiyi tek parti haline getiren gelişme-

leri eleştirirken hayli ciddi endişeler duyduğunu gizlememektedir.

Luxemburg'un bu endişelerinde haklılık çok sonraları doğrulanmıştır. Ama şu var ki, 1918 yılında sözkonusu gelişmelerin sürece egemen olacağı, bir parti-devlet kompleksinin ve bunu yöneten belli bir azınlığın salt iktidarıyla belirlenen bir siyasal-toplumsal düzene varacağı ne savunuluyor, ne de ihtimal veriliyordu. Bolşevik parti, Luxemburg'un eleştirdiği önlemleri yaşanan iç savaşın zorunlu kıldığını söylemekte, ilke olarak savunmaktadır. Bu bakımdan şüphesiz önemli olmakla birlikte bu konu Luxemburg ve Lenin'in yaklaşımları arasındaki farklılığı tam anlatmaz. Proletarya diktatörlüğü kavramına aynı içeriği verdiklerini söyleyeceğimiz Lenin ve Luxemburg yaklaşımları arasındaki farklılık, sosyalist toplumun siyasal düzeni sorununa ilişkin bu konunun, sosyalist hareketin diğer sorunları ile ilişkisinin nasıl kurulduğu genel konusu içinde görülebilir.

Lenin'in ve sonra Stalin'in «proletarya diktatörlüğü» kavramına verdikleri içerikleri gördükten sonra özellikle üzerinde duracağımız nokta bu olacaktır.

İkinci eğilim Lenin'indir. Teorilerini hep sorun belli tarihî koşullar içinde kendini gösterdiği ve belli bir çözüm biçimi zorladığı sıralarda oluşturmak zorunda kalan ve bu yüzden sorunun teorik konuluşu ve analizi üzerine son derece özgün katkıları, o an için önerdiği çözüm biçiminin gölgesinde kalan Lenin'in, belki de en fazla tahrif edilmiş, anlaşılamamış yönü işte bu konudur. Dikkatli bir inceleme Lenin'in **Ne Yapmalı'dan** Kautsky ile «proletarya diktatörlüğü» üzerine yaptığı ünlü polemige kadarki eserlerinde, sosyalist siyasal eylemin başlıca sorunlarının teorik kavranışına ilişkin sistemli, tutarlı bir yaklaşım izlendiğini gösterir. Stalinizmin vahim tahrifatı, «Leninizm» adına SSCB'de kurulan siyasal düzenin ağır gölgesi, ve bunlardan ötürü Lenin'in özellikle hedef alındığı eleştiriler ortamında bu noktayı belirtmek ve aydınlanmasına çalışmak güç ama gereklidir.

Lenin'in sosyalist hareketin «iktidar öncesi» eylemine ilişkin başlıca sorunlara yaklaşımı ile, «iktidar sonrası»na ilişkin sorunlara, sosyalist toplumun siyasal düzenine iliş-

kin sorunlara yaklaşımı arasındaki tutarlılığı göstermek burada ayrıntıları ile üzerinde duramayacağımız bir konu.

Bir fikir vermek için Lenin'in **Ne Yapmalı'da işçi sınıfının siyasal bilinci ve bunun somut ifadesi olarak onun eylemliliğine verdiği önem ile**, Kautsky'ye karşı «proletarya diktatörlüğü»nü savunurken özellikle üzerinde durduğu **Komün ve Sovyet'in ayırdedici niteliklerine ilişkin yazdıklarını** birarada düşünmek yeter. Şunu söyleyebiliriz ki Lenin «iktidar öncesi»nde verilmesi herkes tarafından kabul edilen «**demokrasi mücadelesi**»ni, Luxemburg da dahil diğerleri gibi, **olumlu sonuçlarını varolan parlamenter demokrasinin kurumlarında** izleyebileceğimiz bir mücadele olarak düşünmekten çok, asıl olarak, **işçi sınıfının siyasal bilinc ve eylemlilik düzeyinde**, onun bu bilinc eylemliliğine tekabül eden **yeni siyasal kurumların gelişmesinde** izlenecek bir olay olarak düşünür. Tüm biçimsel kısıtlamalarına karşın Lenin'in partiyi böyle tasarladığını söyleyebiliriz. Lenin, işçi sınıfının siyasal bilincini ve eylemliliğini, onların burjuva demokrasisinden nitelikçe üstün bir demokrasi anlayışına varması ve ayrıca giderek artan ve çok yönlüleşen eylemlilikleri ile «yönetilen» statüsünü açacak bir duruma gelmeleri amacı içinde düşünmektedir.

Lenin, Kautsky ile polemğinde onun siyasal düzenleri demokratik ve diktatörlük olarak iki genel kategoriye ayırışına kesinlikle karşı çıkar. Kautsky'nin bu ayrımı kabul edilecek olursa bütün toplum biçimlerindeki siyasal düzenler için geçerli bir tasnif yapılabilmektedir. Köleci demokrasi, köleci diktatörlük çağındaki tanımıyla «tiranlık» —feodal demokrasi ve diktatörlük, kapitalizme ilişkin aynı sınıflama ve nihayet sosyalist demokrasi ve sosyalist diktatörlük düzenleri. Nitekim Kautsky «iki sosyalist eğilim» —yani Bolşevikler ve Bolşevik olmayanlar— arasındaki karşıtlık iki değişik radikal yöntem arasındaki karşıtlıktır. Diktatörlük ve demokratik yöntemler» derken bunu yapmaktadır.*

* Burada belirtmek gerekir ki uzun süre ve hâlâ proletarya diktatörlüğü kavram ve tezini savunanlarla «demokratik sosyalizm» anlayışlarını savunanlar arasındaki fark böyle anlaşılmalıdır. Ekim Devriminin ve Avrupa'da o sırada yaşanmakta olan savaş sonu ve ertesi bunalımlarının

Lenin sorunun yöntem'ler de olmadığını, asıl belirleyici olanın «devlet yapısı» olduğunu vurgulamaya çalışır. Sosyalist toplumun siyasal düzenini, kendinden öncekilere radikal olarak ayıran nokta, bu düzende devletin bir «devlet olmayan devlet» oluşudur. «Proletarya diktatörlüğü»nün «devlet»i budur.

Bu devlet, **klasik devlet işlevlerinin**, toplumdan ayrı özerk bir mekanizma olan **devletten alınıp**, o döneme kadar ezilen, yönetilen sınıfların içinde siyasal eyleme giderek daha etkin biçimde katıldıkları, katılacakları yeni siyasal kurumlar —komün, sovyet gibi— aracılığıyla **topluma verilmesinden** dolayı, yani klasik devlet'in temel işlevlerini terketme ve dönük yapısından dolayı «devlet olmayan devlet»dir. O, belli bir anda kendinde hâlâ bulunan işlevleri süreç içinde topluma «devrederek» ortadan kalkacaktır. Toplumu yönetmek için kurulmuş özel bir aygıtın tamamen ortadan kalktığı bu aşama Komünizmdir. Daha ilk aşamada belli bir aygıtı olmaktadır. Cezaevleri, mahkemeler, ordu ve polisi ile bir devlet aygıtı var olacaktır. Ama önceden olduğu gibi bu durumlar ve onlara ilişkin işlevler yalnızca devletin tekelinde olmayacak, silahlanmış halk, halk mahkemeleri ve benzeri kurumlara sahip olan Sovyet tipi örgütlerin oluşturduğu temel siyasal doku ile birlikte bu işlevleri «paylaşmış» olacaklardır. Ayrıca bu «paylaşma» oranı sabit değildir. Sovyetler ve onun içinde giderek siyasal etkinliklere daha kapsamlı biçimde katılacak olan kitlelerin yetkinleşmesiyle orantılı ola-

etkisi ve koşulları içinde II. ve III. Enternasyonal yanlıları arasındaki farklılık, —Kautsky'nin söylediği gibi değilse bile— şiddete dayalı devrimden yana olup olmamak konusu üzerinde olmuş, ilk saflaşma bu sorundan başlamıştır.

Lenin, *Devlet ve Devrim*'deki yaklaşımını, Kautsky ile polemğinde de sürdürmeye çalışıp *Sol Komünizm*'de de bir dizi uyarı yaparak asıl ayrım noktasının bu denli dar tutulmasını, ayrımın sırf bundan ibaret biçimde konulmasından uzak bir tutumu izlemeye devam ederse de zamanla bu yaklaşım unutulup gidecek ve özellikle «Stalin dönemi»nde II. ve III. Enternasyonal arasındaki ayrım tam da Kautsky'nin formülasyonuna uyarlı olacaktır. Lenin'in «sosyalist toplumun siyasal düzeninin» her iki tarafın nitelikçe farklı düşündüğü noktasını vurgulayan sunuş biçimi artık sözkonusu olmayacaktır.

rak bu paylaşma oranı süreç içinde devlet aleyhine değişecektir.

Lenin'de «proletarya diktatörlüğü» bu yaklaşım içinde savunulur. **Devlet ve Devrim**'de olduğu gibi bu polemiginde de Lenin, Marx'ın Komün'e ilişkin çözümlemelerinden, Komün ve Sovyetin özgül siyasal önemlerinden hareket eder. Kitlelere burjuva demokrasisi içinde yasal ve fiili olarak tanınan siyasal haklardan çok daha fazlasını ve asıl olarak onlara siyasal eylemin tüm biçimlerine ve karar oluşturmada, uygulamaya kadar her safhasına doğrudan katılma imkânı veren veya buna uygun olan Sovyet kurumlarının varlığına dayalıdır Lenin'in «proletarya diktatörlüğü» tezi. Ve bu yüzden o, Kautsky'e karşı rahatlıkla «proletarya diktatörlüğü»nün parlamenter demokrasinin en saf biçiminden daha yetkin bir demokrasi olduğunu öne sürebilmektedir.

Zor yöntemleri. Lenin, eski devletin ve egemen sınıf iktidarının yıkılışında bunun kaçınılmaz olduğunu, elindeki devlet gücünü kullandıktan başka yol olmadığını, devrimden sonraki aynı tür direnmeler için de bunun geçerli olduğunu söyler.

Kautsky bunlara fazlasıyla karşı çıkıyor gözükmez. Onun asıl itirazı ve Lenin'in «proletarya diktatörlüğü» kurumlarının demokratik niteliğine ilişkin sözlerine karşı yönelttiği itiraz, eski egemen sınıf kalıntılarının direnme göstergesi, göstermesin toplumun kalınının sahip olduğu siyasal haklardan yoksun tutulmaları, en azından bu konuda uygulanmış kısıtlamalardır. Lenin buna karşı ilkesel bir savunma getirmemekte, ama yaşanan koşullarda böyle bir önlemenin zorunluluğunu anlatmaya çalışmaktadır. Bu konuya ilişkin söylediklerine bakıldığında* görülecektir ki temel kaygı yine kitlelerin siyasal eylem imkânlarının yükseltilmesidir. Eski egemen sınıflara mensup kişilerin her çeşit bilgi ve deney zenginlikleri vardır. Eğer belirli bir kısıtlama olmazsa varlığını sürdüren siyasal-yönetimsel kurumlarda henüz bu işlerde eksiklikleri bulunan ve ancak süreç içinde bu eksikliklerini giderecek işçi ve emekçi sınıf

* *Proletarya Diktatörlüğü ve Dönek Kautsky*, Bilim ve Sosyalizm Yayınları, 3. baskı, s. 99, 104, 145, 156.

bireylerine karşı avantajlı olacaklar, onların siyasal olgunlaşmalarına engel olabileceklerdir.

Lenin'in «proletarya diktatörlüğü»nü bu içerikte savunduğu tarihi dönemin koşulları içinde, onun büyük önem verdiği Sovyet gibi kurumlar, zamanla kendilerinden beklenen yetkinleşmeyi —çeşitli nedenlerle— gerçekleştiremediler. Sovyetlerin canlı demokrasisi ve buna paralel olarak etkinlikleri azaldı ve bir dönem sahip olabildikleri işlevleri, kurulmakta olan devlet aygıtına devretmeye başladılar. Bu «devretme» belli bir devlet zorlaması ile birlikte oldu.

Yaklaşık 1920'lerin ortalarından itibaren giderek tüm toplumsal faaliyetlere el atan ve onları kendi bünyesindeki temel karar alma mekanizmasına bağlayacak kadar genişlemeye başlayan «devlet»in bu «yükseliş»i ile birlikte, «proletarya diktatörlüğü»nü, tam Kautsky'ye hak verdirten biçimde savunan üçüncü bir eğilim biçimlenmeye başladı.

Her toplum biçiminin iki ayrı biçimde yönetileceğini kabul eden burjuva siyasal anlayışı ufkunda sosyalist toplumun siyasal düzeni sorununu ele alan ve kendilerini bu iki «yöntem»den birincisini temsil eden sosyalist eğilim olarak sunan «demokratik sosyalistlerin» tarihi karşıtı olan eğilim, Stalin tarafından formüle edildi ve SSCB'de uygulamaya yön veren bu eğilim oldu.

Stalinizmin «proletarya diktatörlüğü» teorisini ve buna dayalı sosyalist toplumu anlayışı ile «demokratik sosyalizm» anlayışı tarihî karşıtlar olarak 1920 ortalarından 1960 yılı ortalarına kadar iki düşman kutup olarak karşı karşıya geldiler. Stalinist «proletarya diktatörlüğü»nün alabildiğine geniş, güçlü ve merkezî devlet yapısı bu yapının tepesinde yoğunlaşan erk birliği; «demokratik sosyalistlerin» kendi anlayışları doğrultusunda tarif ettikleri «proletarya diktatörlüğü»ne tıpatıp uygundur. Lenin'in '**Devlet ve Devrim**' de ve Kautsky ile polemiginde «proletarya diktatörlüğü»nü savunurken gösterdiği kanıtlar, bu «diktatörlük» için öngördüğü özellikler burada sözkonusu değildir.

Devlet aygıtının bu denli genişlemesi ve güçlenmesi olgusunun Marksist-sosyalist toplum ve devlet teorisiyle çeliştiği konusuna Stalin'in verdiği cevap ilgiye değerdir.

Birikim 42-43-44/24

Stalin, Marksizmin sosyalist devrimden sonra devletin çözülmeye başlayacağı —«devlet olmayan devlet»den, devletin ortadan kalkmasına kadar— yolundaki teorisinin, sosyalizmin bütün ülkelerde zaferini önkoşul saydığını söyler. Ona göre bu teori, bu yüzden «tek ülkedeki sosyalizm» için geçerli değildir. Sosyalizmin tek ülkede oluşu devletin çözülmesini değil, tam tersine «kapitalist kuşatma tarafından ezilmek istenmiyorsa» devletini, devlet örgütlerini, istihbarat kurumlarını, orduyu zayıflatmak değil, ama her önleme başvurarak güçlendirmek zorundadır! (J. Stalin, **Son Yazılar**, s. 51, Sol Yayınları).

Stalin'in kendi yorumu, kendi siyasal öngörülerini yansıtan bir yorumdur bu. Marx ve Engels «devletin çözülmesi»nden söz ederlerken Stalin'in öne sürdüğü bu önkoşulu varsaymazlar. Bu, «devletin çözülmesi»ne ilişkin teorisinin açıldığı metinlerde gayet açık görülür. Marx, Engels ve **Devlet ve Devrim**'de Lenin, sosyalist toplumun siyasal düzeninin niteliğine ilişkin, onun ayırdedici özelliğine ilişkin bir noktayı vurgulamaktadırlar. Aksi halde «tek ülke»den geçtik tek şehir olan Paris'deki Komünü «devlet olmayan devlet» olduğu için alkışlayacakları yerde, alabildiğine devlet olmadığı için kınamaları gerekirdi. Marksizm bu «devlet olmayan devlet»i sosyalist devrimin temel bir özelliği sayarken, buna niteliksel bir önem verirken sınıflı toplumun devlet-toplum ilişkisinin ve daha genel düzeyde yöneten-yönetilen ilişkisinin köklü bir değişimi anlamına geldiği için yapar bunu. O döneme kadarki devrimlerde insanlar ve sınıflar arası ilişkilerdeki karşılıklı konumlar —iktisadî ilişkide sömüren-sömürülen, siyasal ilişkide yöneten-yönetilen, kültürel ilişkide «kültür yapıcıları» ve alıcıları v.b. konumlar— temelde değişmemiş, hattâ daha da belirginleşmiş, değişiklik, yalnızca bu konumlara sahip olan zümre ve sınıfın değişmesinde ve böylece sonuçta —diyelim— yöneten-yönetilen ilişkisinin «biçiminde» yansımıştır. Şüphesiz bir burjuva devrim ertesinde «yönetilen» konumundaki sınıflar ve tekil düzeyde insanların siyasal hak ve imkânları feodal döneme göre hayli artmıştır. Ama yönetenlerle aralarındaki işlevsel farklılık daha da keskinleşmiş, genişleyen ve yeni etki alanlarına sahip olan

devlet aygıtının güçlenmesi ve diğer nedenlerle «yönetici»lerin hak ve imkânları çok daha fazla artmıştır.

Sosyalist devrimin bir siyasal devrim olarak özelliği, siyasî ilişkisinin başlıca iki konunun —yönetici ve yönetilen— işlevsel içeriklerinde köklü bir değişiklik yapmasıdır. «Yönetilen»lerin «yönetici»lere alt sayılan işlevlere sahip olmalarının öngörülmüş olmasıdır. Böylece yönetilen-yönetici ilişkisi işlevsel olarak zenginleşen «yönetilen»lerle, işlev alanları daralan «yönetici»ler ilişkisi haline gelmiş olur. Devletin «devlet olmayan devlet»e dönüşmesi bu olayın sonucudur.

Lenin, Kautsky'ye karşı savunduğu içerikteki «proletarya diktatörlüğü»nün siyasal ilişkiler sisteminin yukarıda belirttiğimiz nitelikte olduğunu kanıtlamaya çalışarak; «proletarya diktatörlüğü»nün parlamenter demokrasinin en «saf» biçimine göre bile köklü bir aşama sayılması gerektiğini ileri sürebiliyordu.

Stalin'in anlattıkları ise onun böyle bir yaklaşımdan ne denli uzak olduğunu gösteriyor.

Stalin, sosyalist toplumdaki devletin nitelikçe değişik olmasına «koşulların» engel olduğunu söylüyor. Ancak bilindiği gibi, aynı koşulların varlığında Stalin'in altyapıya ait saydığı mülkiyet ilişkileri pekâlâ köklü biçimde değiştirilebilmiştir. Devlet gibi siyasal ilişkilere alt bir kurum, bir «üstyapı» kurumu ise aynı koşullar nedeniyle değiştirilemiyor, tersine o zamana kadar sosyalistlerin ilke olarak karşı çıktıkları bir olay «devletin aygıt olarak güçlendirilmesi» olayı teşvik ediliyor. «Devlet çözülüyor» tersine aygıt olarak genişletilerek, üstelik pekiştiriliyor. «Koşullar» yalnızca devlette olumlu niteliğin —çözülme— belirmesine engel olmuyorlar, onun karşı nitelik kazanmasını da empoze ediyorlar.

Stalin «koşullara teslim olmanın» bu yadsınmaz örneği karşısında Marksist devlet teorisini hatırlatanları «papaz çömezleri ve talutçular» (haham yardakçıları) olarak niteliyor. «Çömez»leri ve «yardakçı»ları en hafif deyimle azarlanan bu «papaz» ve «haham»ın kim olduğunu sormak herhalde gereksiz.

«Kapitalizmin kuşatması olgusu karşısında» diyor Stalin, «devleti... her önleme başvurarak güçlendirmek zorundayız».

Kapitalizmin kuşatması gerçek bir olgudur

Birikim 42-43-44/25

ve şüphesiz Sovyet devrimi için hayati bir tehliktir. Ama bu tehlike karşısında tek yol «devleti her önleme başvurusuyla güçlendirmek» midir? «Devletin çözülmesi» formülasyonunu yapan Marx ve Engels'in yukarıda ana hatlarıyla açıklanmasına çalışılan yaklaşımı içinde bu «olgu» gözetilmemiş, bu gibi olgulara karşı «önlemler»in nasıl bir bakış içinde alınacağı belirtilmemiş midir?

Stalin'e bakılırsa gözetilmemiş ve belirtilmemiştir. Oysa tamamen tersinedir durum. Stalin, Marksizm-dışı bir siyasal anlayışın sahibi olarak «devletin çözülmesi»nde bir «güçsüzlük, kendini koruyamama özelliği görüyor.» Ona göre «devletin çözüldüğü» sosyalist toplum kendini tehlikelere karşı koruyamaz.

Yukarıda Marksizmin «devlet olmayan devlet», «çözülen devlet» —tanımını açıklarken

bunun öteden beri devlete ait sayılan birtakım işlevlerin topluma «devri», toplum tarafından «geri alınması» anlamına geldiğini özellikle belirtmiştik. Marx, Engels ve **Devlet ve Devrim**'deki ayrıntılı çözümlemesiyle Lenin, sınıflı toplum devletinin bir kurumu olan profesyonel ordunun dağıtılıp «halkın silahlandırılması» na geçileceğini belirtirler. Böylece devlete ait sayılagelmiş bu işlev ondan alınarak topluma verilmiş olur. Toplum —halk— bu işlevi üstlenir. «Halk silahlanır». Sosyalist toplum «tehlikelere karşı» niteliğine uyan bu «önlem»le kendini koruyacaktır. Saldırı halinde özel görevi olan bir grup insan, işlevi savaşmak olan bir kurum değil, bu koşulda ordu haline gelerek toplum —halk— koruyacaktır kendini.

(Devam edecek)